

УДК 811.11:13(067).’37

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/96-3-36>**Світлана ТЕРЕХОВА,***orcid.org/0000-0002-7473-9399**доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри германських і романських мов
Київського національного лінгвістичного університету
(Київ, Україна) lana_ant@yahoo.com*

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ АНГЛІЙСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ У СВІТЛІ КОМПЛЕКСНОГО, ЗІСТАВНОГО ПОЛІПАРАДИГМАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

У статті проаналізовано специфіку сучасних юридичних текстів та їх складників з позиції комплексного, поліпарадигмального підходу. Методологічною основою проведеного дослідження був обраний зіставний поліпарадигмальний аналіз. Як приклад юридичних текстів, зокрема юридичних документів, для ілюстрації теоретичних положень дослідження було обрано «Універсальну декларацію про права людини» англійською як мовою оригіналу та українською як мовою перекладу. Були охарактеризовані концептуально-семантичні, власне мовні (лексико-граматичні, структурно-семантичні, функціонально-семантичні, функціонально-стилістичні) та психолінгвістичні властивості досліджуваних текстів із додатковим залученням даних міждисциплінарного підходу. Було запропоновано визначення юридичного тексту як мовного компоненту юридичного дискурсу. Належність юридичних текстів до різновиду артефактних текстів дала змогу різнобічно схарактеризувати їх властивості, виявити ознаки офіційно-ділового і наукового функціональних стилів мови. У статті уніфіковано і суттєво доповнено перелік характеристик юридичних текстів, а також їх компонентів. У ній детально представлені як загальні, так і спеціальні функції правничих текстів, запропоновано процедуру комплексного, зіставного поліпарадигмального аналізу правничих текстів, окреслено його значущість для подальшого розвитку лінгвістичного аналізу в практиці перекладу, в методиці навчання, у проведенні комплексних лінгвістичних досліджень тощо. Можливість її застосування як моделі комплексного лінгвістичного або лінгвістико-перекладацького аналізу також є istotна для порівняння інших близькоспоріднених та віддалено споріднених мов.

Ключові слова: *текст, юридичні тексти, лінгвістичний аналіз, комплексний, зіставний поліпарадигмальний аналіз, перекладацький аналіз тексту, перекладознавство, зіставне мовознавство.*

Svitlana TEREKHOVA,*orcid.org/0000-0002-7473-9399**Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Germanic and Romance Languages
Kyiv National Linguistic University
(Kyiv, Ukraine) lana_ant@yahoo.com*

SPECIFICS OF LEGAL TEXTS IN ENGLISH AND UKRAINIAN IN THE LIGHT OF A COMPREHENSIVE, COMPARATIVE MULTI-PARADIGMAL ANALYSIS

The article analyzes the specifics of modern legal texts and their components from the standpoint of a complex, multi-paradigmatic approach. Contrastive multi-paradigmatic analysis was chosen as the methodological basis of the conducted research. As an example of legal texts, in particular, legal documents, the «Universal Declaration of Human Rights» in English as a source language and Ukrainian as a target language was chosen to exemplify theoretical items of the present research. The conceptual-semantic, linguistic (lexico-grammatical, structural-semantic, functional-semantic, functional-stylistic) and psycholinguistic properties of the studied texts in English and Ukrainian were characterized with additional involvement of data of the interdisciplinary approach. A definition of a legal text as a linguistic component of legal discourse was proposed here. The belonging of legal texts to a variety of artifactual texts made it possible to characterize their properties in many ways, to identify signs of official-business and scientific functional styles of language. The article unifies and essentially supplements the exiting characteristics of legal texts as well as their components. It presents in detail both general and special functions of legal texts. The proposed here procedure of a complex, contrastive multi-paradigmatic analysis of legal texts, outlines its significance for further development of linguistic analysis in practice of translation, in method of teaching, in conducting complex, linguistic research, etc. The possibility of applying it as a model of a complex linguistic or linguistic-translation analysis is also great for other close-related and distant-relates languages.

Key words: *text, legal texts, linguistic analysis, complex, comparative multi-paradigmatic analysis, translation text analysis, translatology, contrastive linguistics.*

Постановка проблеми. У сучасних характеристиках та лінгвістиці перекладу все більше уваги дослідників привертають питання, пов'язані з вивченням специфіки юридичних термінів та способів їх витлумачення у перекладі, проте менше уваги дослідників приділено комплексному, всебічному аналізу юридичних текстів та їх перекладу задля встановлення їх специфіки та способів перекладу віддалено спорідненими мовами, зокрема українською та англійською.

Аналіз досліджень. Попри наявність низки фундаментальних наукових розробок, виконаних на матеріалі різних сучасних (переважно європейських) мов (див., наприклад, праці українських науковців: В. І. Карабана, Л. В. Роєнко, А. Солодка, І. М. Голопич, О. О. Одінцевої, О. Гринько, К. Безпалової, В. О. Кострюкової, Є. В. Долинського, О. М. Яницької, М. С. Миронової, О. В. Іващенко, А. С. Загороднюк, А. В. Кізіцької, А. Р. Сидор, Л. В. Логінова, І. В. Кучеренко, В. О. Павлової та ін., а також зарубіжних дослідників: N. Mustafœva, R. Stolze, J. Munday, S. Sarsevich, J. Hardy, C. Nord, M. Hhjord-Pedersen, D. Faber, D. Cao, M. Dehghanzadeh, W. E. Weisflog, C. Williams, M. Shiflett Med, N. M. Sabri, M. Relinque, C. Riera, K. W. Rasmussen, J. Engberg, F. Prieto Ramos, E. C. Plain, H. E. S. Mattila, M. E. Masson, M. A. Waldron, B. Z. Kieler, M. Jori, M. Kaplan та ін.), ця проблема не втрачає своєї актуальності і через лінгвальні чинники (подальший розвиток мовних підсистем та їх наслідки, такі як: міжмовні запозичення, перекладацькі трансформації, розвиток неологізмів, міжмовна інтерференція та ін.), і екстралінгвальні (подальший розвиток юриспруденції в сучасній макро- і мікросоціумі, які приводять до зміни наявних і прийняття нових законів і законодавчих актів, розвиток міжнародних відносин, бізнесу, статус і параметри діяльності якого визначаються і регулюються законодавчими документами, соціалізація громадян, яка супроводжується легалізацією їхнього статусу та ін.). Тим не менш, залишаються недостатньо дослідженими функціонально-семантичні аспекти вивчення юридичних термінів та їх перекладу, певного узагальнення потребують і набуті дотепер наукові дані щодо специфіки досліджуваних мовних одиниць, потребують доповнення в наш час і переліки визначених науковцями-попередниками способів перекладу юридичних термінів, зокрема стосовно англійської й української мов. Новим є і впровадження зіставного, поліпарадигмального аналізу щодо вивчення специфіки юридичного

тексту мовою оригіналу (англійською) та мовою перекладу (українською), що визначає і актуальність, і новизну нашого дослідження.

Як свідчать наукові джерела, із середини ХХ століття значною мірою були вивчені лексико-семантичні аспекти термінів сучасних європейських мов (А. М. Ляшук, J. Engberg, M. Jori, B. Z. Kieler, H. E. S. Mattila, M. E. Masson, F. Prieto Ramos, E. C. Plain, K. W. Rasmussen, M. Relinque, C. Riera, N. M. Sabri, M. Shiflett Med, M. A. Waldron та ін.), перської мови (M. Dehghanzadeh та ін.) та ін. Значна кількість наукових розробок кінця ХХ ст. – початку ХХІ століття присвячена концептуалізації проблеми юридичної мови (Т. С. Познякова, А. Полешко, Ю. Ф. Прадід, С. А. Толста, Н. С. Трач, З. А. Тростюк, В. Ю. Туранін, І. Б. Усенко та ін.), визначенню вимог до юридичних термінів (Г. Грегуль, О. І. Косаренко, І. Н. Сенякін, В. Д. Табанкова, А. В. Хворостякіна, І. Б. Усенко та ін.), класифікуванню юридичних термінів (Б. Захаров, М. Любченко, Л. І. Чулінда та ін.), їх вивченню з позиції системоцентризму та антропоцентризму (Є. В. Малюкова), опису лексико-семантичних властивостей термінів (С. Головатий, Л. І. Чулінда та ін.), їх особливостей у діахронії (Г. А. Сергєєва, В. Д. Титов, Н. Є. Толкачова та ін.), лексико-граматичних властивостей термінів юриспруденції, правил їх дефінування (М. Любченко, А. М. Рабець, В. Д. Титов, М. Д. Хайретдинова, А. В. Хворостякіна та ін.), стилістичним та функціональним властивостям юридичних текстів (В. М. Косович, І. А. Тітко, Л. І. Чулінда, С. М. Черноус та ін.) та їх відтворенню у перекладі (К. Василик, І. М. Гумовська та ін.), англійським запозиченням української правничої термінології (Г. А. Сергєєва та ін.), лексикографії юридичних термінів (П. П. Андрушко, Т. П. Базова, В. Г. Гончаренко, М. І. Панов та ін.), особливості законодавчої та наукової термінології в Україні, їх гармонізації із відповідниками в ЄС (М. Любченко, Ю. С. Шемшученко та ін.), лексико-граматичним аспектам перекладу юридичних текстів (В. І. Савчук, А. В. Хворостякіна та ін.), лексико-граматичним аспектам юридичного тексту і дискурсу (М. О. Лінченко, О. О. Слатвицька та ін.), традиціям, особливостям, способам та іншим технікам перекладу юридичних термінів близькоспорідненими і віддалено спорідненими мовами (В. І. Карабан, Л. М. Черноватий, Н. Ф. Гладуш, Ю. П. Іванко, І. П. Липко, О. А. Новицька, Т. В. Чернишенко, Н. Sierocka, S. Šarčević, J. Engerberg та ін.). Значна кількість наукових розробок останніх десятиліть присвячена й вивченню особливостей юридичних текстів, їх структури, специфіки юридичних текстів як особливого різ-

новиду текстів наукового стилю, юридичного тексту і дискурсу (С. Є. Максимов, А. Matulewska, К. Oh та ін.) та ін. Поодинокі праці аналізують особливості навчання і викладання курсу юридичного перекладу (М. І. Панов, П. М. Рабінович, С. І. Терехова, Н. Siegocka та ін.), редагування юридичних текстів (А. В. Красницька). Отже, чимало вузькоспеціальних напрямів і аспектів вивчення юридичних текстів та їх складників (насамперед, термінів) було розроблено науковою спільнотою протягом другої половини ХХ століття – перших декад ХХІ століття, проте в сучасній лінгвістиці перекладу, лінгвістиці тексту бракує комплексних досліджень, які б акумулювали результати різних наукових напрямів і підходів щодо вивчення обраної нами наукової проблеми задля створення єдиної, повної й цілісної основи для подальших наукових напрацювань щодо вивчення специфіки текстів юридичної тематики, їх властивостей, складників та можливостей відтворення іншими мовами.

Мета статті – розробити процедуру комплексного, зіставного поліпарадигмального аналізу правничих текстів і на її основі комплексно охарактеризувати властивості юридичних текстів та їх складників як специфічних мовних одиниць в англійській та українській мовах, окреслити їх функції.

Традиційними підходами до вивчення тексту є соціолінгвістичний і стилістичний (Crystal 2009: 290). Однак з позиції сьогодення вони не можуть забезпечити повного бачення особливостей тексту, принаймні при зіставленні текстів, написаних типологічно різноструктурними мовами (Korunets 2003: 28–29), якими є англійська мова із більше притаманним їй аналітизмом, і українська мова, якій більше властивий синтетизм (Korunets 2003: 33).

Для проведення нашого дослідження був обраний комплексний, поліпарадигмальний підхід, розроблений зіставний, поліпарадигмальний аналіз (Терехова 2012: 7, 87–98). Джерелом фактичного матеріалу для проведеного аналізу слугували автентичні тексти Загальної декларації прав людини (1948 р., ООН (History of the United Nations)) англійською та українською мовами.

Виклад основного матеріалу. Комплексний, зіставний поліпарадигмальний аналіз передбачає проведення дослідження в параметрах якнайменш трьох наукових парадигм (концептуально-семантичної, власне мовної (лексико-граматичний, функціонально-семантичний та функціонально-стилістичний аналіз), психолінгвістичної (вільний асоціативний експеримент)) із додатковим

використанням позамовних даних (Терехова 2012: 12–13).

1. Правничі тексти у світлі концептуально-семантичної (логіко-поняттєвої) парадигми. Юридичний текст як мовна складова правничого дискурсу являє собою письмово оформлений документ або усне висловлення, яке містить правничу інформацію, викладену цілісно і зв'язно, характеризує норми права, фіксує і засвідчує юридичні факти, оформлений відповідно до норм укладання й структурування правничих документів за внутрішньодержавними або міжнародними стандартами їх оформлення (пор. із (Петришин 2020: 2)). Слідом за С. Є. Максимовим у нашому дослідженні розуміємо текст як вербалізований комунікативний акт, який відбувається опосередковано через людську мову в усній або письмовій формі, а дискурс – як складний комунікативний феномен, який включає окрім вербального складника (тексту) низку позамовних компонентів, таких як рівень знань комунікантів, комунікативні цілі тексту, когнітивна система комунікантів, дійсничні параметри комунікації, національно-культурна і соціальна належність комунікантів, рівень їх мовної компетенції та ін., тобто всі чинники, які необхідні для правильного і повноцінного розуміння тексту (Максимов 2006: 7–8).

Юридичні тексти належать до артефактних текстів, оскільки містять правдиву інформацію – реальні факти нашого життя. Як окремий жанр вони мають властивості офіційно-ділового (наприклад, юридичні документи, такі як договори, пакти, ноти та ін.) і наукового функціональних стилів (це монографії, підручники, наукові статті, дисертації зі спеціальності «Право» та ін.) (Vrabel 2010: 98–99). Унаслідок цього можна визначити такі головні властивості юридичного тексту: цілісність і зв'язність викладу правничої інформації (Максимов 2006: 8–10; Crystal 2009 :290), точність, лаконізм, автентичність у перекладі іншими мовами. Як справедливо зауважує А. В. Лящук, до головних ознак тексту також належать інформативність, логічна послідовність, мотивованість, смислова завершеність, цілеспрямованість, ретроспективність, високий ступінь композиційної та мовної стандартизації, волюнтаристичність, емоційна нейтральність (Лящук 2017: 318–319); поширене вживання термінів (Lane 1975: 33–34; Müller-Tochtermann 1959), вертикальна вісь комунікації – від експерта до експерту – з одного боку і від експерта до не експерту – з іншого боку комунікації (Oksaar 1979; Pitch 1999; Neutger 2006). Відповідно, основними функціями юридичних текстів (не лише документів, як вказує Л. П. Петришин

(Петришин 2020: 7–9)) є інформативна, комунікативна, пізнавальна, соціальна, навчально-виховна, культурна (там само), а також правова (оскільки кожний юридичний текст є таким, що встановлює або відстоює права одної людини / групи людей), конвенціональна (юридичний текст укладається відповідно до встановлених норм щодо змісту і форми певного типу правничого тексту), доказова (кожний правничий текст містить юридично вагомі докази і / або підтвердження правдивих фактів із життя, адже це завжди артефактний текст), волюнтативна функція (адже правничий текст є репрезентацією волевиявлення людини або групи людей). Спеціальними, або профільними, є такі функції правничого тексту: управлінська, законотворча, історична, політична, статична (Петришин 2020: 8–9).

Відповідно до сфер застосування юридичні тексти належать до юридичної мови і до мови права (в розумінні Х. Хаттенхауера (Hattenhauer 1987), Д. Курзона (Kurzon 1989) та Т. Маццарезе (Mazzarese 2000)).

Задля комплексного вивчення юридичних текстів вважаємо доцільним дотримуватися такої процедури:

1.1. Ознайомчий етап, на якому здійснюється ідентифікація комунікативно-прагматичних та концептуально-семантичних властивостей аналізованого тексту, визначаються параметри дискурсу, які допомагають їх окреслити (дейктичні параметри тексту, категорія адресатів, комунікативні цілі, прагматичне завдання (інтенція) написання тексту, наявність / відсутність супровідних невербальних засобів експлікації або репрезентування правничої інформації в тексті). На цьому етапі роботи з текстом, як зазначає Д. Крістал, необхідно скласти концептуально-семантичну карту тексту, до якої включити основні концепти або концепт, представлений в аналізованому тексті (а для перекладацького аналізу – в тексті мовою оригіналу і мовою перекладу), компоненти головного концепту / концептів та зв'язки з іншими концептами в межах предмету обговорення в аналізованому тексті (Crystal 2009: 290). Наприклад, розглянемо детальніше текст «Universal Declaration of Human Rights» ((Universal Declaration of Human Rights), далі – «Декларація...») і його автентичний переклад українською мовою (Загальна декларація прав людини). Оригінал, як відомо, був укладений міжнародною комісією під керівництвом Е. Рузвельт (History of the United Nations; Human rights – Americas, Equality, Dignity), схвалений Генеральною Асамблеєю ООН англійською мовою як мовою міжнародного спілкування

(Париж, Франція, 10.12.1948 р.) і перекладений у подальшому на всі мови країн-членів ООН. Цей текст є міжнародним правничим документом, який регулює міждержавні, внутрішньодержавні (для країн-членів ООН) та міжособистісні відносини щодо надання, забезпечення та захисту прав людини. Цей документ адресований не лише високим інстанціям країн-членів ООН, а й пересічним громадянам – резидентам та туристам, які в'їжджають або перебувають на території країн-членів ООН.

Оскільки адресат тексту – це і юрист, і політик, і перекладач, і пересічний громадянин, то текст повинен мати юридично вірну, і разом із тим, просту, доступну форму, зрозумілий виклад. Він має бути підготовленим як міжнародний юридичний документ (декларація), який скеровує і визначає правові відношення стосовно надання, збереження і захисту прав людини.

1.2. Концептуально-семантичне (логіко-поняттєве) обґрунтування. Ядерним концептом тексту є концепт *HUMAN RIGHTS / ПРАВА ЛЮДИНИ*. Він обговорюється в тексті «Декларації...» у таких концептуально-семантичних паралелях, які відтворюють концептуально-семантичні (логіко-поняттєві) зв'язки аналізованого тексту та його перекладу. Їх актуальність і злободенність у наш час досить розлого схарактеризована у Преамбулі «Декларації...». Зокрема, це такі концептуально-семантичні поєднання:

HUMAN RIGHTS – HUMAN BEING / ПРАВА ЛЮДИНИ – ЛЮДИНА (репрезентують статті 1, 2,3 та всі інші),

HUMAN RIGHTS – COMMUNITY – SOCIETY / ПРАВА ЛЮДИНИ – СПІЛЬНОТА – СОЦІУМ (репрезентують усі статті «Декларації...»),

HUMAN RIGHTS – PROTECTION – SAFETY / ПРАВА ЛЮДИНИ – ЗАХИСТ – БЕЗПЕКА (всі статті «Декларації...»),

HUMAN RIGHTS – INTERNATIONAL PEACE KEEPING MISSION – THE UN / ПРАВА ЛЮДИНИ – МІЖНАРОДНА МИРОТВОРЧА МІССИЯ – ООН (стаття 3),

HUMAN RIGHTS – VIOLATION – CRIMES / ПРАВА ЛЮДИНИ – НАСИЛЬСТВО – ЗЛОЧИНИ (статті 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11),

HUMAN RIGHTS – VIOLATION OF LAW – WARS – REFUGEES / ПРАВА ЛЮДИНИ – ПОРУШЕННЯ ЗАКОНУ – ВІЙНИ – БІЖЕНЦІ (статті 5, 14),

HUMAN RIGHTS – WORLD HEALTH ORGANIZATION, UNICEF – PANDEMIC – TREATMENT / ПРАВА ЛЮДИНИ – ВСЕСВІТНЯ

ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я, ЮНІСЕФ – ПАНДЕМІЯ – ЛІКУВАННЯ (статті 5, 25),
 HUMAN RIGHTS – EDUCATION, WORK – PERSONAL DEVELOPMENT / ПРАВА ЛЮДИНИ – НАВЧАННЯ, РОБОТА – ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК (статті 26, 30),
 HUMAN RIGHTS – INACTIVITY – DEATHES / ПРАВА ЛЮДИНИ – БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ – СМЕРТІ (стаття 4 «Декларації...»).

Зазначені вище концептуальні поєднання відтворюють не лише шляхи усвідомлення, концептуалізації, семантизації й структурування концепту *HUMAN RIGHTS / ПРАВА ЛЮДИНИ* в аналізованому тексті англійською та українською мовами, а й відтворюють способи і шляхи його асоціювання носіями англійської і української мов. Оскільки асоціації є додатковими конотаціями, які лише доповнюють результати власне мовного аналізу текстів, зосередимося далі на мовних властивостях «Декларації...» зіставлюваними мовами, після чого перейдемо до викладу особливостей їх асоціювання.

2. Власне мовні (лексико-граматичні, функціонально-семантичні, функціонально-стилістичні) особливості юридичних текстів були проаналізовані на рівні типів тексту, відповідно до загальномовних та тематичних критеріїв їх визначення (Терехова 2012: 79–83; Петришин 2020: 7–8), а також на рівні складників тексту (Максімов 2006).

2.1. За типом тексту розрізняють такі класифікації юридичних текстів: 1) за типом номінації тексту (наприклад: *наукова стаття в галузі юриспруденції, монографія, пакт, договір, декларація, наказ* та ін.), 2) за ступенем складності (прості та складні тексти; наприклад, аналізована «Декларація...» є простим документом), 3) за формою (типові, до яких належить «Декларація про права людини», трафаретні, індивідуальні), 4) за сферою застосування (довідково-інформаційні тексти, до яких належить як досліджувана «Декларація...», кадрові, особисті, організаційні, розпорядчі та ін.), 5) за способом фіксації інформації (письмові, графічні, аудіо- та відеодокументи), 6) за місцем укладання / заключення та сферою застосування (внутрішнього (інституційного, відомчого) поширення, зовнішнього (унутрішньодержавного) застосування, міжнародного призначення (саме такою є «Декларація...»)), 7) за терміном виконання (безстрокові, довгострокові, строкові; досліджувані нами тексти належить до безстрокових), 8) за походженням і належністю (особисті та службові; досліджувана «Декларація...» є службовим документом), 9) за призначен-

ням та автентичністю (тексти-оригінали, дублікати, копії, витяги та їх автентичні переклади; як зазначалося вище, до аналізу були обрані оригінал «Декларації...» англійською мовою і його автентичний переклад українською мовою), 10) за ступенем обов'язковості виконання (інформаційні тексти та тексти-директиви; зважаючи на велику кількість перелічених вище функцій, які виконує «Декларація...» (див. п.п.1), вона є не лише інформативним юридичним документом, а й директивою до виконання, що підтверджується тим фактом, що внутрішньодержавні законодавства й інші юридичні документи країн-членів ООН були своєчасно обов'язково підпорядковані саме її положенням), 11) за юридичною силою (справжні та підробні), 12) за ступенем доступу (тексти необмеженого використання, до яких належить «Декларація...», тексти для службового використання, конфіденційні, таємні та цілком таємні тексти), 13) за лінгвальними ознаками і характеристиками: а) за типом тексту (літературні, тобто ті, що написані літературною мовою, і нелітературні; «Декларація...» є літературним текстом і в оригіналі, і у перекладі; б) за типом відтворення дійсності (артефактні та ментафіктні тексти; всі юридичні тексти є артефактними); в) за якістю відтворення дійсності (художні та нехудожні тексти); г) за функціонально-стилістичною та жанровою належністю (наукові (вузкоспеціальні правничі тексти, науково-популярні, навчально-методичні, енциклопедично-довідкові) та офіційно-ділові (документи, в т. ч. й юридичні: договір, декларація, пакт, нота та ін.).

2.2. Під час аналізу на рівні складників тексту юридичні тексти як офіційні документи і як наукові твори виявили такі специфічні риси: 1) специфічна композиція, притаманна кожному типу документів та наукових праць (наприклад, аналізована «Декларація...» складається із преамбули і 30 статей, договір – із положень і пунктів, які включають інформацію про сторони договору, предмет договору, терміни та строки виконання / дії договору, умови договору, форс-мажор, арбітраж, адреси сторін, підписи, дата і місце підписання, заключення договору); 2) конвенціональність виразів, мовних кліше (наприклад, в аналізованих текстах документів англійською і українською мовами наявні такі з них: англ. *hereinafter* – укр. *тут і далі*; англ. *on behalf of* – укр. *від імені кого-*, англ. *milestone document* – укр. *важливий документ*, англ. *on a permanent basis* – укр. *на постійній основі*, англ. *whereas* – укр. *беручи до уваги*, англ. *furthermore* – укр. *більш того*, англ. *common understanding* – укр.

загальне розуміння, англ. *common standard of achievement* – укр. *спільний стандарт досягнення*, англ. *in a spirit of brotherhood* – укр. *у дусі братерства* та ін.); 3) літературна (унормована) лексика, вирази (англ. *progressive measures* – укр. *прогресивні заходи*, англ. *proclame* – укр. *проголошувати*, англ. *free and equal in dignity and rights* – укр. *вільні й рівні у гідності і правах*, англ. *act towards one another* – укр. *діяти по відношенню один до одного*, англ. *endowed* – укр. *наділений*, англ. *without distinction of any kind* – укр. *без будь-яких відмінностей*, англ. *human being* – укр. *людська істота, людина* та ін.); 4) вживання термінів, яким властива перевага іменників й іменникових конструкцій у порівнюваних мовах (наприклад: англ. *rights and freedoms* – укр. *права і свободи*, англ. *freedom of speech* – укр. *свобода слова*, англ. *human rights* – укр. *права людини*, англ. *social origin* – укр. *соціальне походження*, англ. *slavery* – укр. *рабство*, англ. *discrimination* – укр. *дискримінація*, англ. *tribunal* – укр. *трибунал*, англ. *penal offence* – укр. *кримінальне правопорушення*, англ. *public hearing* – укр. *громадські слухання* та ін.). В англійській мові також поширені терміни, які за своєю структурою є дво-, три-, чотири- та мультикомпонентними іменниковими кластерами (Корунець 2002: 227–242). В українській мові, як правило, їм відповідають граматичні конструкції «іменник + прикметник» (наприклад: англ. *arbitrary interference* – укр. *довільне втручання*, англ. *human rights law* – укр. *норми про права людини* та ін.). Як і в інших мовах, досліджувані юридичні терміни характеризуються спеціалізованістю, нормативністю, точністю, системністю, дефінітивністю, моносемантичністю в межах даної терміносистеми, емоційно-експресивною нейтральністю. Для деяких термінів-інтернаціоналізмів, характерна мультидисциплінарність як вияв їх значного поширення і частотного вживання у мові (і мовленні), тоді як іншим з них «притаманна наявність загальноновживаної лексики зі спеціальним значенням» (Любченко 2015: 38–57), 5) кодифікування мови правничих текстів, тобто вживання численних абревіацій, акронімів (Любченко 2015; Максимов 2006: 45) (наприклад, типовими є абревіатури: англ. *UDNR*, *the Universal Declaration of Human Rights* – укр. *ЗДПЛ*, *Загальна декларація прав людини*, англ. *UN*, *the United Nation Organization* – укр. *ООН*, *Організація об'єднаних націй*, та ін.); 6) відсутність конотованої лексики, нейтральний виклад інформації; 7) перевага граматичних конструкцій пасивного стану, поширене використання складних синтаксичних конструкцій (наприклад, у

«Декларації...» преамбула складається із одного речення, яке включає сім підрядних частин, і всі з них починаються зі слова англ. *whereas* – укр. *беручи до уваги, що...*; у тексті «Декларації...» є чимало синтаксичних конструкцій із безособовими формами дієслова – інфінітивними, дієприкметниковими зворотами, герундіальними комплексами, наприклад: англ. *Everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth in this Declaration, without distinction of any kind, such as race, color, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status (UDHR, art. 2)* (Universal Declaration of Human Rights); 8) обов'язкові посилання на першоджерела (міжнародні та державні документи, законодавчі акти та ін.) (Максимов 2006: 44–45).

Слід дещо детальніше схарактеризувати синтаксичні особливості юридичних текстів англійською і українською мовами. Вони, як правило, містять чимало складних синтаксичних конструкцій. Лаконічний, точний виклад змісту демонструє послідовне дотримання мовцями внутрішньої логіки пропозицій. Не припустимі викривлення або інші зміни юридичних штампів та мовних кліше (Лящук 2017: 319–320). Для аналізованої «Декларації...» в обох досліджуваних мовах специфічним порівняно з іншими типами юридичних текстів є вживання складної синтаксичної конструкції в Преамбулі і подальше використання простих речень в іншій частині тексту. Пунктуація в ньому цілком відповідає нормам мови тексту (зауважимо, що дотримання синтаксичних та пунктуаційних норм мови тексту дозволяє уникнути невиправданих запозичень, які призводять до буквалістичного перекладу, що є помилковим, як відомо).

Для дотримання високої точності перекладу юридичних текстів важливим є й аналіз способів та засобів вираження лексико-семантичної та граматичної когезії й когерентності тексту. Для зіставлених текстів «Декларації...» українською та англійською мовами характерним є надання переваги простим повторам і простим перифразам, що пояснюється структурними особливостями тексту декларації як різновиду документів та категорією її адресатів.

3. Психолінгвістичні властивості юридичних текстів. На основі даних асоціативних словників (Edinburgh Word Associations Thesaurus; KJV Word Association Tool; Мартінек 2007) і додатково проведеного анкетування (вільного асоціативного експерименту серед українців віком 18-55 років, загалом 100 респондентів) очевидним є те, що і англомовні, і україномовні респонденти

майже вдвічі більше позитивно асоціюють концепт *HUMAN RIGHTS* / ПРАВА ЛЮДИНИ (67% носіїв англійської мови і 60,2% носіїв української мови). З відомих причин для українців негативне асоціювання пов'язане із теперішньою ситуацією в країні (54%), хворобами (21,5%), негативним досвідом стосунків у сім'ї (18,4%), особистих стосунків (16,7%) особистим сприйняттям (3,7%), для англомовних респондентів – із негативним особистим досвідом на роботі (12%), стосунками в сім'ї (3,4%), поганим настроєм та ін. (близько 16%). Низьким є відсоток асоціювання досліджуваного концепту із порушенням прав тварин і птахів, нечуйним ставленням до них (2,6%). Носії обох зіставлюваних мов асоціюють концепт *HUMAN RIGHTS* / ПРАВА ЛЮДИНИ із гідністю, свободою слова, рівністю, життям, справедливим судом, заборонаю катувань, демократією, свободою і незалежністю, законом і правосуддям (Edinburgh Word Associations Thesaurus; KJV Word Association Tool; Мартінек 2007).

Висновки. Проведене дослідження показало, що в наш час юридичні тексти потребують

комплексного лінгвістичного вивчення з позиції різних гносеологічних і онтологічних парадигм, оскільки розвиток соціуму відповідно відбивається на розвитку мови, що приводить до певної зміни загальних тенденцій мовного розвитку, виникненню нових типів текстів, нових засобів вираження тих чи інших думок, впровадженню нових стандартів діловодства тощо. Проведений комплексний, зіставний поліпарадигмальний аналіз юридичних текстів, зокрема «Загальної декларації прав людини» англійською та українською мовами, виявив низку специфічних імпліцитних й експліцитних властивостей юридичних текстів, їх форми, дозволив виробити модель комплексного їх вивчення, розширити коло досліджуваних функцій юридичних текстів, значно поглибити їх типологію (тобто сукупність класифікацій).

Подальші наукові студії убачаємо в комплексних дослідженнях характерології та контрастистики у межах зіставного мовознавства, соціо- і психолінгвістики, концептуальної семантики, лінгвістики перекладу, методики наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна декларація про права людини. *OHCHR. Universal Declaration of Human Rights – Ukrainian (Ukrayins'ka)*: веб-сайт. URL: <https://share.google/SsrWvxfvjRIR0bSZK> (дата звернення: 27.02.2026).
2. Korunets' I. V. *Theory and Practice of Translation*: навч. посіб. Вінниця: Нова книга, 2000. 448 с.
3. Любченко М. І. *Юридична термінологія: поняття, особливості, види*: монографія. Харків: Правда людини, 2015. 280 с.
4. Ляшук А. В. Графічні особливості юридичного письма. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16). Т. 4. С. 318–321.
5. Максимов С. Є. *Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання*: навч. посіб. Київ: Ленвіт, 2006. 157 с.
6. Мартінек С. *Український асоціативний словник: у 2-х т.* Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. Т. 1. Від стимулу до реакції. 344 с. URL: <https://share.google/Hwm8v73WCgXWR9glB> (дата звернення: 20.02.2026).
7. Петришин Л. П. *Конспект лекцій з дисципліни Юридичне документування*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 62 с.
8. Терехова С. І. Референція в системі орієнтаційних репрезентацій української, російської та англійської мов (поліпарадигмальне дослідження): дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.17 / Київськ. нац. лінгвістич. ун-т. Київ, 2012. 537 с.
9. *Edinburgh Word Associations Thesaurus*: веб-сайт. URL: <https://www.eat.rl.ac.uk> (дата звернення: 18.01.2026).
10. Hattenhauer H. *Zur Geschichte der deutschen Rechts- und Gesetzessprache*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1987. 87 s.
11. Heutger V. *Der Platz der juristischen Fachsprache in der Experten-Laien-Kommunikation*. *Hermes. Journal of Language and Communication Studies*. 2006. Bd. 36. Ss. 55–63.
12. *History of the United Nations*. *United Nations*: веб-сайт. URL: <https://share.google/dvTolsiQx7QA5aiyA> (дата звернення: 27.02.2026).
13. *Human rights – Americas, Equality, Dignity*. *Britannica*: веб-сайт. URL: <https://www.britannica.com/topic/human-rights/Human-rights-in-the-Americas> (дата звернення: 27.02.2026).
14. *KJV Word Association Tool* веб-сайт. URL: www.bible-exposition.org/cgi-bin/wp_tool.pl?word=EAT (дата звернення: 20.09.2025)
15. Korunets' I. V. *Contrastive Typology of the English and Ukrainian Languages*: tutorial. Vinnytsa: Nova Knyha, 2003. 459 p.
16. Kurzon D. *Language of the Law and Legal Language*. *Special Language. From Humans Thinking to Thinking Machines* / ed. by Ch. Lauren & M. Nordman. Clevedon: Multilingual Matters, 1989. Ss. 283–290.
17. Lane A. *Tätigkeit und Aufgaben des Internationalen Instituts für Rechts- und Verwaltungssprache*. *Bibliographie der Wörterbücher und Nachschlagewerke: Rechts- und Verwaltungssprache, Wirtschaft und Politik in 37 Sprachen* / ed. by G. Haensch & A. Lane. Berlin: Internationales Institut für Rechts- und Verwaltungssprache, 1975. Ss. 4–45.
18. Mazzarese T. *Legal interpretation as Translation*. *Übersetzung im Recht – Translation in Law* (Ars interpretady, 5). Münster: LIT, 2000. Ss. 161–188.
19. Müller-Tochtermann H. *Struktur der deutschen Rechtssprache. Beobachtungen und Gedanken zum Thema Fachsprache und Allgemeinsprache. Muttersprache. Zeitschrift zur Pflege und Erforschung der deutschen Sprache*. 1959. Bd. 69 (2-3). Ss. 84–92.
20. Oksaar E. *Sprachliche Mittel in der Kommunikation zwischen Fachleuten und Laien im Bereich des Rechtswesens. Fachsprachen und Gemeinsprache* (Jahrbuch 1978 des Instituts für deutsche Sprache) / ed. by W. Mentrup. Düsseldorf: Schwann, 1979. Ss. 100–113.

21. Pitch H. Die Begriffe 'Fachmann' und 'Laie' in der Fachkommunikation. *Internationale Wirtschaftsbeziehungen: Mehrsprachige Kommunikation von Fachwissen* / ed. by W. Wieden & A. Weiss. Göppingen: Kümmerle Verlag, 1999. Ss. 29–42.
22. Universal Declaration of Human Rights. *United Nations*: веб-сайт. URL: <https://share.google/j2cobNjp8PIUNYiJ> (дата звернення: 22.02.2026)
23. Vrabel T. T. Lectures in Stylistics of the English Language and Method-Guides for Seminars: tutorial. Ungvár: PoliPrint, 2010. 140 p.

REFERENCES

1. Zahalna deklaratsiia pro prava liudyny. [Universal Declaration of Human Rights]. OHCHR. Universal Declaration of Human Rights – Ukrainian (Ukrayinska): veb-sait. URL: <https://share.google/SsrWvxfvjRIR0bSZK> (дата звернення: 27.02.2026). [in Ukrainian].
2. Korunets' I. V. (2000) Theory and Practice of Translation: navch. posib. Vinnytsia: Nova knyha. 448 s.
3. Liubchenko M. I. (2015) Yurydychna terminolohiia: poniattia, osoblyvosti, vydy. [Legal Terminology: Concept, Specifics, Types]: monohrafiia. Kharkiv: Pravda liudyny. 280 s. [in Ukrainian].
4. Liashuk A. V. (2017) Hrafichni osoblyvosti yurydychnoho pysma. [Graphic Peculiarities of legal writing]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. Vyp. 1 (16). T. 4. S. 318–321. [in Ukrainian].
5. Maksimov S. Ye. (2006) Praktychnyi kurs perekladu (anhliiska ta ukrainska movy). Teoriia ta praktyka perekladatskoho analizu tekstu dlia studentiv fakultetu perekladachiv ta fakultetu zaochnoho ta vechirnoho navchannia. [Practical Course of Translation (English and Ukrainian). Theory and Practice of Translator's Text Analyses for Students of the Faculty of Translation and the Faculty of Part Time and Evening Education]: navch. posib. Kyiv: Lenvit. 157 s. [in English].
6. Martinek S. (2020) Ukrainskyi asotsiatyvnyi slovnyk. [Ukrainian Association Dictionary]: u 2-kh t. Lviv: Vyd. tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2007. T. 1. Vid stymulu do reaktsii. 344 s. URL: <https://share.google/Hwm8v73WCgXWR 9glB> (дата звернення: 20.02.2026). [in Ukrainian].
7. Petryshyn L. P. (2020) Konspekt lektsii z dystsypliny Yurydychne dokumentuvannia. [Legal Documentation Lecture Notes]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka. 62 s. [in Ukrainian].
8. Terekhova S. I. (2012) Referentsiia v systemi orientatsiinykh reprezentatsii ukrainskoi, rosiiskoi ta anhliiskoi mov (poliparadyhmalne doslidzhennia). [Reference in the system of orientational representations in Ukrainian, Russian and English (multi-paradigmatic research)]: dys. ... d-ra filol. nauk: 10.02.17 / Kyivsk. nats. lnhvistychn. un-t. Kyiv. 537 s. [in Ukrainian].
9. Edinborough Word Associations Thesaurus: веб-сайт. URL: <https://www.eat.rl.ac.uk> (дата звернення: 18.01.2026).
10. Hattenhauer H. (1987) Zur Geschichte der deutschen Rechts- und Gesetzessprache. [On the history of German legal and legislative language]. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht. 87 s. [in German].
11. Heutger V. (2006) Der Platz der juristischen Fachsprache in der Experten-Laien-Kommunikation. [The place of legal terminology in expert-lay person communication]. *Hermes. Journal of Language and Communication Studies*. Bd. 36. Ss. 55–63. [in German].
12. History of the United Nations. *United Nations*: veb-sait. URL: <https://share.google/dvTolsiQx7QA5aiyA> (дата звернення: 27.02.2026).
13. Human rights – Americas, Equality, Dignity. *Britannica*: veb-sait. URL: <https://www.britannica.com/topic/human-rights/Human-rights-in-the-Americas> (дата звернення: 27.02.2026).
14. KJV Word Association Tool: veb-sait. URL: www.bible-exposition.org/cgi-bin/wp_tool.pl?word=EAT (дата звернення: 20.09.2025)
15. Korunets' I. V. (2003) Contrastive Typology of the English and Ukrainian Languages: tutorial. Vinnytsia: Nova Knyha. 459 p.
16. Kurzton D. (1989) Language of the Law and Legal Language. *Special Language. From Humans Thinking to Thinking Machines* / ed. by Ch. Laurén & M. Nordman. Clevedon: Multilingual Matters. Ss. 283–290.
17. Lane A. (1975) Tätigkeit und Aufgaben des Internationalen Instituts für Rechts- und Verwaltungssprache. [Activities and tasks of the International Institute for Legal and Administrative Language]. *Bibliographie der Wörterbücher und Nachschlagewerke: Erchts- und Verwaltungssprache, Wirtschaft und Politik in 37 Sprachen* / ed. by G. Haensch & A. Lane. Berlin: Internationales Institut für Rechts- und Verwaltungssprache. Ss. 4–45. [in German].
18. Mazzarese T. (2000) Legal interpretation as Translation. *Übersetzung im Recht-Translation in Law* (Ars interpretady, 5). Münster: LIT. Ss. 161–188.
19. Müller-Tochtermann H. (1959) Struktur der deutschen Rechtssprache Beobachtungen und Gedanken zum Thema Fachsprache und Allgemeinsprache. [Structure of German legal language: Observations and thoughts on the topic of specialist language and general language]. *Muttersprache. Zeitschrift zur Pflege und Erforschung der deutschen Sprache*. 1959. Bd. 69 (2-3). Ss. 84–92. [in German].
20. Oksaar E. (1979) Sprachliche Mittel in der Kommunikation zwischen Fachleuten und Laien im Bereich des Rechtswesens. [Linguistic means in communication between experts and laypersons in the field of law]. *Fachsprachen und Gemeinsprache* (Jahrbuch 1978 des Instituts für deutsche Sprache) / ed. by W. Mentrup. Düsseldorf: Schwann. Ss. 100–113. [in German].
21. Pitch H. (1999) Die Begriffe 'Fachmann' und 'Laie' in der Fachkommunikation. [The terms 'expert' and 'layperson' in professional communication]. *Internationale Wirtschaftsbeziehungen: Mehrsprachige Kommunikation von Fachwissen* / ed. by W. Wieden & A. Weiss. Göppingen: Kümmerle Verlag. Ss. 29–42. [in German].
22. Universal Declaration of Human Rights. *United Nations*: veb-sait. URL: <https://share.google/j2cobNjp8PIUNYiJ> (дата звернення: 22.02.2026)
23. Vrabel T. T. (2010) Lectures in Stylistics of the English Language and Method-Guides for Seminars: tutorial. Ungvár: PoliPrint. 140 p.

Дата першого надходження статті до видання: 26.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.04.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

